

הרב נתן קמנצקי זצ"ל

חתי אסור להכות תלמידים בימי בין המצרים?*

בספר הרקח אות שט הלכות שבעה עשר בתמוז איתא:

מ"ז בתמוז עד ט' באב אין לילך יחידי **מד' שעות** עד ט' שעות ואין להכות אפילו ברצועה את תלמידו, כדאמרין באיכה רבתי כל רודפיה השיגה בין המצרים, שבהם קטב מירי וקטב ישוד צהרים. השיגו"ה ב"ן המצרי"ם בגימטריא המ"ה כ"א ימ"ם מ"ז בתמוז ע"ד ט' בא"ב (776). לכן אמר מקל שקד אני רואה שהוא גדל לכ"א יום.

ובמטה משה חלק חמישי אות תרצו ענין תשעה באב מתחיל בזה"ל:

אמר הנביא כל אויביה השיגה בין המצרים, היינו בין שבעה עשר בתמוז וט' באב, השיגו"ה ב"ן המצרי"ם בגימטריא המ"ה כ"א ימ"ם מ"ז בתמוז ע"ד ט' בא"ב (מודפס שם 'ת"ב' אבל זו בוודאי ט"ס, כי אינו מתאים לגימטריא כלל), וזהו דאיתא באיכה רבתי ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר מקל שקד אני רואה, אמר רבי אליעזר, מה סימנו של שקד זה משעה שהוא מציץ עד שעה שהוא גומר כ"א יום, כך מ"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום. ואיתא נמי

* הרב נתן קמנצקי זצ"ל נולד בשנת תר"צ בליטא לאביו הגאון המיוחד ר' יעקב קמנצקי זצ"ל, לימים מגדולי הדור בארה"ב, ראש ישיבת 'תורה ודעת' וחבר מועצת גדולי התורה. רבי נתן למד תורה אצל אביו ובישיבת בארה"ב, ובשנת תשכ"ח עלה לארץ והיה ממייסדי ומראשי ישיבת איתרי בירושלים עם חברו רבי מרדכי אליפנט זצ"ל. רנ"ק כתב עשרות מאמרים חשובים בלימוד, בהלכה, בתנ"ך ובאגדה שנתפרסמו בכתבי העת התורניים ובהם 'המעין', אותו חיבב ביותר. רבים ממאמריו ומדרשותיו כונסו בספר 'אֶפְסֶת נְתָנִי' שיצא לאור ע"י בניו בשנת תשע"ז. רנ"ק יזם את הדפסת הספר הידוע 'רבי יעקב' על דמותו של אביו זצ"ל. ספרו הגדול "Making of a Godol" ('עשייתו של גדול'; לא תורגם לעברית) שיצא לאור בשנת תשס"ב, ובו תיאור עולם התורה בליטא לפני השואה על פי זכרונותיהם של אביו ושל רבנים אחרים ועוד מקורות מגוונים, עורך תגובות רבות מכיוונים שונים (ראה למשל במאמרו של פרופ' זאב לב ז"ל "החרם על 'גידולו של גדול'", 'המעין' ניסן תש"ע, ובתגובות בגיליונות שאחריו. רק חלק מהספר נדפס). הרב נתן זצ"ל היה דמות אצילית, עניו ומאיר פנים. נפטר בערב שבועות תשע"ט. מאמרו זה נשלח למערכת 'המעין' בדוא"ל לפני שנה, ורנ"ק צירף לקובץ את הדברים הבאים: 'לכבוד אלופי ומיודעי הרה"ג ר' יואל שליט"א. אולי איחרתי את המועד להדפיס בגיליון תמוז של 'המעין' את הדבר-תורה המועתק כאן, שחושבני שיעניין אנשים. ואם עכשיו אכן מאוחר מדי - ומשיח לא יגיע עד קיץ תשע"ט - יכולים להדפיסו בשנה הבאה. בדרישת שלום וכל טוב, נתן קמנצקי'. על כך השבתי לו: "בל"ג יודפס בגיליון תמוז הבעל"ט. כל טוב הרב רבי נתן שליט"א, בידידות והערכה, הק' יואל". המשיח לצערנו עדיין לא הגיע, הרב נתן זצ"ל עלה לגנוזי מרומים, ולפני קוראי 'המעין' מונח 'דבר התורה' שלו בתקווה שיעניין אנשים... ענוותנותו של רנ"ק זצ"ל באה לידי ביטוי גם בכך שהרשה תמיד למערכת 'המעין' לשפר ולתקן את דבריו עובר להדפסת הגיליון לפי עניית דעתה, וכך נעשה גם במאמרו זה, אך לא זכינו שיעבור ויאשר את הדברים לדפוס. תנצב"ה.

התם, בושנו כי שמענו חרפה (ירמיה נא, נא) אלו י"ז בתמוז, כסתה כלמה פנינו אלו תשעה באב, א"כ הוא התחלת הפורענות. וכאן מביא משה כמה דינים לתקופה זו, וממשיך בזה באות תרצז, ובאות תרצח כתב וז"ל:

באיכה רבתי איתא שצריך ליהזר מי"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחידי **מז' שעות** עד ט' שעות, אין להכות אפילו רב לתלמידו אפילו ברצועה, לפי שבהן קטב מרירי שולט וסכנה יש בדבר, שנאמר כל רודפיה השיגה בין המצרים. וכן הוא במדרש תהילים רצ"א, וכ"כ הרוקח.

והנה כבר עמד באליה רבה על השינוי בשעות הסכנה בין המטה משה שכתב שהן בין ז' שעות עד ט' שעות, לבין הרוקח שכתב שהן בין ד' שעות לט' שעות, ומסיק שאולי יש טעות סופר בדברי משה וצ"ל ד' שעות. אבל לא דיבר על ההבדל הנוסף, שבספר הרקח משמע שהאסור להכות תלמידים הוא רק בשעות המסויימות שהקטב ישוד צהרים, אבל במטה משה משמע שבכל בין המצרים אסור להכות התלמידים.

והמעייין בדברי השו"ע יראה שפוסק גם הוא שכל בין המצרים אסור להכות את התלמידים, כי זה לשונו באו"ח סוף סי' תקנא: "צריך ליהזר שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות... ולא יכו תלמידים **בימים ההם**", "בימים ההם" דייקא. ובוודאי שבעל ה"קיצור שולחן ערוך" למד כך, שבס"י קכב השמיט את כל העניין של ללכת יחידי, ובסע' ב כתב רק "לא יכו תלמידים או הבנים בימים אלו".

ויש מחלוקת בדבר במדרש במדבר רבה פרשה יב באמצע אות ג:

ר' יוחנן הוה מפקד לספרייא ומתנניא דלא ליהוון טעונין ערקתא על ינוקיא (כך גירסת המתנות כהונה, ולא מינוקיא דאיתא בדפוסים) באילין יומי [=היה מצוה את מלמדי המקרא והמשנה שלא יכו אפילו בשרוך את הילדים בימים האלו]. רבי שמואל בר נחמני הוה מפקד לספרייא ומתנניא דיהוון מפטרין טליא (כך הגירסא בילקוט שמעוני תקומה סוף ד"ה מזי רעב ובמדרש תהילים פרק צא) בארבע שעין (ומבאר המ"כ שלא ילמדו עם התינוקות באותן ארבע שעות, פן יבואו להכותן).

הרי שלר"ש בר נחמני רק בשעות המסויימות האלו אסור להכותן. ופסק מרן כרבי יוחנן רביה דר' יונתן שהיה רבו דרבי שמואל בר נחמני, כדאיתא בפסחים כד, א, ועיי"ש ברש"י ד"ה אמר ליה (ובילקוט שמעוני ובמדרש תהילים הנ"ל בר הפלוגתא של רבי יוחנן הוא רבי שמואל בר יצחק שהיה תלמידו של רב).

לסיכום: קיימת מחלוקת קדמונים שכנראה הינה מחלוקת בין שני אמוראים במדרש אם האסור להכות תלמידים בימי בין המצרים נסוב על כל היום או רק על הזמן המסוכן שמד' שעות עד ט' שעות, והשו"ע והאחרונים מחמירים שאין להכותם כלל בימים אלו.